

Лекція 9

Загальна структура і класифікація прав людини у сфері охорони здоров'я. Права пацієнта.

Лектор

к.м.наук, доцент кафедри патологічної анатомії, ННМІ СумДУ
зав. курсом «Судова медицина. Медичне право України»
Будко Ганна Юрївна

Види лікувально-профілактичної допомоги

Первинна лікувально-профілактична допомога – це медична допомога, що передбачає консультацію, профілактичні заходи, діагностику й лікування основних найпоширеніших захворювань, травм і отруень, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів; направлення пацієнта відповідно до медичних показань пацієнта, який не потребує екстреної медичної допомоги, для надання йому спеціалізованої або високо-спеціалізованої медичної допомоги; надання невідкладної медичної допомоги у разі розладу фізичного чи психічного здоров'я пацієнта, який не потребує екстреної, вторинної або третинної медичної допомоги.

Перелік медичних послуг з надання первинної медичної допомоги відповідно наказу №504 від 19.03.2018 «Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги»

Додаток 1 до Порядку надання первинної медичної допомоги (пункт 1 розділу II)

1. Динамічне спостереження за станом здоров'я пацієнтів із використанням фізикальних, лабораторних та інструментальних досліджень відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я.

2. Проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруень, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів.

3. Динамічне спостереження за пацієнтами із діагностованими хронічними захворюваннями (супровід пацієнтів із хронічними захворюваннями та станами), що включає комплекс діагностичних та лікувальних втручань, які передбачені галузевими стандартами.

4. Надання в межах ПМД невідкладної медичної допомоги у разі розладу фізичного чи психічного здоров'я пацієнтам, якщо такий розлад стався під час прийому пацієнта лікарем з надання ПМД та якщо пацієнт не потребує екстреної, вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

5. Направлення відповідно до медичних показань пацієнтів, які не потребують екстреної медичної допомоги, для надання їм вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

6. Взаємодія з надавачами вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги з метою своєчасного діагностування та забезпечення лікування хвороб, травм, отруень, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів з урахуванням особливостей стану здоров'я пацієнта.

7. Проведення обов'язкових медичних втручань щодо пацієнтів з наявними факторами ризику розвитку окремих захворювань.

8. Проведення профілактичних втручань, що включає: вакцинацію відповідно до вимог календаря профілактичних щеплень; підготовлення та надсилання повідомлень про інфекційне захворювання, харчове, гостре професійне отруєння, незвичайну реакцію на щеплення; проведення епідеміологічних обстежень поодиноких випадків інфекційних хвороб.

9. Надання консультативної допомоги, спрямованої на усунення або зменшення звичок і поведінки, що становлять ризик для здоров'я (тютюнокуріння, вживання алкоголю, інших психоактивних речовин, нездорове харчування, недостатня фізична активність тощо) та формування навичок здорового способу життя.

10. Динамічне спостереження за неускладненою вагітністю та (у разі потреби) направлення до лікаря акушера-гінеколога закладу вторинної медичної допомоги.

11. Здійснення медичного спостереження за здоровою дитиною.

12. Надання окремих послуг паліативної допомоги пацієнтам усіх вікових категорій, що включає: регулярну оцінку стану важкохворого пацієнта та його потреб; оцінку ступеня болю та лікування больового синдрому; призначення наркотичних засобів та психотропних речовин відповідно до законодавства, включаючи оформлення рецептів для лікування больового синдрому; призначення лікування для подолання супутніх симптомів (закрепи, нудота, задуха тощо); консультування та навчання осіб, які здійснюють догляд за пацієнтом; координацію із забезпечення медичних, психологічних тощо потреб пацієнта.

13. Направлення пацієнтів відповідно до медичних показань для надання їм паліативної допомоги в обсязі, що виходить за межі ПМД.

14. Призначення лікарських засобів та медичних виробів, технічних засобів медичної реабілітації з оформленням відповідних документів згідно з вимогами законодавства.

15. Ведення первинної облікової документації, оформлення довідок, листків непрацездатності та направлень для проходження медико-соціальної експертизи, а також лікарських свідоцтв про смерть.

16. Взаємодія з соціальними службами для пацієнтів, соціальні умови життя яких впливають на здоров'я.

17. Взаємодія із суб'єктами системи громадського здоров'я.

Спеціалізована (вторинна) лікувально-профілактична допомога – це вид медичної допомоги, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах у плановому порядку або екстрених випадках й передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування, реабілітацію та профілактику хвороб, травм, отруєнь, патологічних й фізіологічних (при вагітності та пологах) станів, що можуть бути надані лікарями відповідної спеціалізації (крім лікарів загальної практики – сімейних лікарів); направлення пацієнта для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації або для надання третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

Завдання вторинної медичної допомоги:

- вести пологи (допомагати під час пологів), лікувати патології вагітності й надавати невідкладну акушерсько-гінекологічну допомогу;
- лікувати хвороби, травми, отруєння;
- проводити хірургічні втручання;
- зменшувати ступінь тяжкості захворювання, травми, отруєння (за винятком паліативної допомоги);
- запобігати загостренню та/або ускладненню хвороби, травми, отруєння, що загрожують життю та здоров'ю пацієнта;
- виконувати діагностичні або терапевтичні процедури, що не можна виконувати у інших умовах (за межами лікарні);
- надавати реабілітаційну допомогу в гострому періоді;
- виконувати інші завдання відповідно до потреб населення у медичній допомозі.

Умови надання медичної допомоги пацієнтам на вторинному й третинному рівнях

1. Направлення лікуючого лікаря з надання первинної медичної допомоги.
2. Направлення лікуючого лікаря закладу охорони здоров'я, що забезпечує надання вторинної чи третинної медичної допомоги.
3. Без направлення надається пацієнтам, які звернулись до:
  - акушера-гінеколога;
  - стоматолога;
  - педіатра;
  - пацієнтам із хронічними захворюваннями, які перебувають на диспансерному обліку у цьому закладі охорони здоров'я;
  - пацієнтам, які перебувають у невідкладному стані.

Високоспеціалізована (третинна) лікувально-профілактична допомога – це медична допомога, що надається лікарем або групою лікарів, які мають відповідну підготовку у галузі складних для діагностики і лікування захворювань, у разі лікування хвороб, що потребують

спеціальних методів діагностики й лікування, а також із метою встановлення діагнозу і проведення лікування захворювань, що зрідка зустрічають.

Програма медичних гарантій-2022: що включено до переліку безоплатних медичних послуг:

- первинна допомога - послуги у сімейних лікарів, терапевтів та педіатрів;
- спеціалізована та високоспеціалізована допомога - послуги у лікарнях, наприклад, операції та перебування у стаціонарі;
- екстрена медична допомога - виклик швидкої 103;
- паліативна допомога та медична реабілітація;
- ведення вагітності та пологи;
- програма “Доступні ліки” та програма відшкодування інсулінів.

Перелік пакетів медичних послуг, передбачених програмою медичних гарантій у 2022 році:

1. Первинна медична допомога.
2. Екстрена медична допомога.
3. Хірургічні операції дорослим та дітям у стаціонарних умовах.
5. Хірургічні операції дорослим та дітям в умовах стаціонару одного дня.
6. Стаціонарна допомога дорослим та дітям без проведення хірургічних операцій.
7. Стаціонарна медична допомога пацієнтам із гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2.
8. Медична допомога при гострому мозковому інсульті.
9. Медична допомога при гострому інфаркті міокарда.
10. Медична допомога при пологах.
11. Медична допомога новонародженим у складних неонатальних випадках.
12. Профілактика, діагностика, спостереження, лікування та реабілітація пацієнтів у амбулаторних умовах.
13. Стоматологічна допомога дорослим та дітям.
14. Ведення вагітності у амбулаторних умовах.
15. Мамографія.
16. Гістероскопія.
17. Езофагогастродуоденоскопія.
18. Колоноскопія.
19. Цистоскопія.
20. Бронхоскопія.
21. Лікування пацієнтів методом гемодіалізу в амбулаторних умовах.
22. Лікування пацієнтів методом перитонеального діалізу в амбулаторних умовах.
23. Хіміотерапевтичне лікування та супровід дорослих і дітей з онкологічними захворюваннями в амбулаторних та стаціонарних умовах.
24. Радіологічне лікування та супровід дорослих і дітей з онкологічними захворюваннями в амбулаторних та стаціонарних умовах.
25. Лікування та супровід дорослих і дітей з гематологічними та онкогематологічними захворюваннями в амбулаторних та стаціонарних умовах.
26. Стаціонарна психіатрична допомога.
27. Психіатрична допомога, яка надається мобільними мультидисциплінарними командами.
28. Діагностика та лікування дорослих і дітей із туберкульозом у амбулаторних й стаціонарних умовах.
29. Супровід й лікування дорослих й дітей, хворих на туберкульоз, на первинному рівні медичної допомоги.
30. Діагностика, лікування та супровід осіб із вірусом імунодефіциту людини (та підозрою на ВІЛ).
31. Лікування осіб із психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіоїдів із використанням препаратів замісної підтримувальної терапії.
32. Стаціонарна паліативна медична допомога дорослим та дітям.
33. Мобільна паліативна медична допомога дорослим і дітям.
34. Медична реабілітація немовлят, які народилися передчасно та/або хворими, протягом перших

трьох років життя.

35. Медична реабілітація дорослих та дітей від трьох років з ураженням опорно-рухового апарату.

36. Медична реабілітація дорослих та дітей від трьох років з ураженням нервової системи.

37. Готовність до надання медичної допомоги в умовах поширення інфекційних захворювань, епідемій та в інших надзвичайних ситуаціях.

38. Вакцинація від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

39. Неонатальний скринінг.

Права людини у сфері медичної діяльності – це передбачені міжнародними і внутрішньодержавними нормативно-правовими актами положення, що гарантують людині охорону здоров'я і надання медичної допомоги при виникненні захворювання.

Правовий статус характеризується правом, свободою та обов'язками громадянина в сфері медичної діяльності та визначеними особливостями.

Види правових статусів:

1. Загальний правовий статус громадянина в сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності, характерний для всіх громадян України.

2. Спеціальний правовий статус людини в сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності в галузі медицини, притаманний окремим категоріям людей.

3. Індивідуальний правовий статус людини в сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності в галузі медицини, властивий конкретному індивідові.

Рівні забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності:

- міжнародний;
- загальнодержавний;
- місцевий.

Класифікація прав людини у сфері медичної діяльності:

I. Права людини у галузі охорони здоров'я (загальний правовий статус):

1. Право на охорону здоров'я.
2. Право на інформацію про фактори, що впливають на здоров'я.
3. Право на медико-санітарну допомогу.
4. Право на захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я.
5. Право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої здоров'ю.
6. Право на захист медичних прав у суді.
7. Пацієнт має право вільно обирати свого лікаря;
8. Пацієнт має право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від будь-яких зовнішніх впливів при винесенні своїх клінічних чи етичних рішень;
9. Пацієнт має право погодитись чи відмовитись від лікування після одержання адекватної інформації;
10. Пацієнт має право очікувати, що його лікар буде поважати конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього;
11. Пацієнт має право померти з гідністю.

II. Права окремих груп населення у галузі охорони здоров'я (спеціальний правовий статус):

1. Права членів сім'ї.
2. Права вагітних жінок і матерів.
3. Права неповнолітніх.
4. Права військовослужбовців.
5. Права людей похилого віку.
6. Права інвалідів.
7. Права фізичних осіб, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, що проживають в екологічно несприятливих районах.
8. Права осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі, на одержання медичної допомоги.

III. Права пацієнтів (індивідуальний правовий статус):

1. Загальні права пацієнтів.

2. Спеціальні права пацієнтів за наступними критеріями:

- за напрямками медичної діяльності (трансплантологія, імунопрофілактика);

- за особливістю хвороби пацієнта (психічнохворі, хворі на ВІЛ, туберкульоз);

- за особливістю окремих груп пацієнтів (військовослужбовці, затримані, ув'язнені і тощо).

«Пацієнт» - це особа, яка звернулася за наданням профілактичної, діагностичної, лікувальної чи реабілітаційної допомоги до закладу охорони здоров'я будь-якої форми власності чи медичного працівника індивідуальної практики незалежно від стану здоров'я або добровільно погодилася на проведення медико-біологічного експерименту.

Найповніше регламентуються права пацієнтів Основами законодавства України про охорону здоров'я, норми Конституції України, Цивільного кодексу України та Клятви лікаря, затвердженої Указом Президента України.

В Україні пацієнт має право на:

1) життя (ст. 27 КУ, ст. 281 ЦК);

2) медичну допомогу (ст. 49 КУ, ст. 284 ЦК, п. «д» ст. 6, п. «а» ст. 78 Основ, п. 1 ч. 1 Клятви);

3) свободу вибору (ст. 284 ЦК, п. «д» ст. 6, ст.ст. 34, 38 Основ), тобто на вільний вибір лікаря, методів лікування та лікувального закладу, вимогу про заміну лікаря, лікування за кордоном у разі неможливості надання такої допомоги у закладах охорони здоров'я України;

4) особисту недоторканність (ст. 29 КУ, ст. 289 ЦК, ст.ст. 42, 43 Основ), тобто на інформовану згоду на медичне втручання, відмову від медичного втручання;

5) медичну інформацію (ст.ст. 32, 34 КУ, ст. 285 ЦК, п. «е» ст. 6, 39 Основ), тобто на достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, ознайомлення з історією своєї хвороби та іншими документами, що можуть слугувати для подальшого лікування;

б) медичну таємницю (ст.ст. 32, 34 КУ, ст. 286 ЦК, ст.ст. 39-1, 40, п. «г» ст. 78 Основ, п. 3 ч. 1 Клятви), тобто на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при медичному обстеженні: ст.ст. 39-1, 40, п. «г» ст. 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я: **«лікарська таємниця** – це відомості, що не мають права розголошуватись медичним працівниками та іншими особами, яким у зв'язку з виконанням професійних обов'язків стало відомо». Незаконне розголошення лікарської таємниці ст. 145 КУ України.

До медичної таємниці відноситься

- факт звернення людини до лікувального закладу за медичною допомогою;
- стан здоров'я людини;
- діагноз;
- обставини, що передували захворюванню або спровокували його;
- функціональні особливості організму;
- шкідливі звички;
- особливості психіки;
- майновий стан;
- інші відомості, отримані при медичному обстеженні, зокрема інформація про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких пацієнта.

Обставини, що виключають відповідальність за розголошення лікарської таємниці:

- ✓ батькам (усиновлювачам) щодо їхніх дітей;
- ✓ наявності згоди пацієнта на поширення такої інформації;
- ✓ наречені мають право взаємно знати про стан здоров'я;
- ✓ повідомляти і надавати інформацію за запитом уповноважених органів про насильство у сім'ї;
- ✓ надавати відомості про стан психічного здоров'я та про надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або її законних представників у випадках коли особа потребує лікування через тяжкий психічний розлад або запитом правоохоронних органів у зв'язку з проведенням слідства щодо цієї особи;
- ✓ інформацію про тестування на ВІЛ та його наслідки дозволяється надавати тільки особі, її батькам чи іншим її законним представникам; медичним працівникам, які займаються лікуванням особи; іншим особам тільки з дозволу суду;

- ✓ інформацію про лікування у наркологічних закладах дозволяється надавати правоохоронним органам лише у випадках притягнення її кримінальної чи адміністративної відповідальності;
- ✓ родичі або уповноважені особи, яка померла, мають право бути присутніми про дослідженні причин смерті або знайомитися з висновками щодо цього. Також інформація може надана цим особа або за запитом адвоката, якщо така інформація слугуватиме інтересам рідних, близьких померлого.
- ✓ якщо необхідна інформація, яка становить лікарську таємницю, у судовій справі, то вона надається за визначеним законодавством клопотанням;
- ✓ надання медичної допомоги неповнолітньому у віці до 14 років;
- ✓ за наявності підстав, що дозволяють вважати, що шкода здоров'ю громадянина спричинена у результаті протиправних дій;
- ✓ при зверненні потерпілого від нещасного випадки без направлення підприємства.

Умови розголошення лікарської таємниці після смерті:

1. За життя пацієнт наділив особу повноваженнями на право розголошення лікарської таємниці у письмовому вигляді;
2. Дослідниками, які проводять науково-медичні дослідження;
3. Розголошення інформації в інтересах померлого: реабілітація особистості, але обов'язково за згодою правонаступників, членів сім'ї, близьких, спадкоємців померлого;
4. У разі захисту прав членів сім'ї померлого, якщо шкода, яка виникає буде більшою у разі нерозголошення таємниці;
5. У разі необхідної необхідності.

Види відповідальності за розголошення лікарської таємниці:

Анулювання ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики. Підставою для анулювання ліцензії є повторне виявлення порушення ліцензіатом вимог законодавства щодо охорони медичних даних пацієнта (ст. 21 закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»).

Цивільно-правова. Цивільний Кодекс України відносить особисту таємницю до так званого блага громадян і за її поширення визначає матеріальну компенсацію винною особою у повному обсязі (ст.ст. 23, 1167, 1172 ЦКУ).

Адміністративна. Особи, які отримали інформацію у зв'язку зі службовими повноваженнями і згодом розголосили конфіденційні дані, можуть бути оштрафовані.

Кримінальна. У Кримінальному Кодексі України є кілька статей, за якими кваліфікується розголошення лікарської таємниці. За правопорушення передбачені серйозні штрафи, позбавлення волі, заборона на ведення медичної діяльності або обмеження на роботу на певних посадах.

7) чуйне ставлення, на дії і помисли, що ґрунтуються на принципах загальнолюдської моралі, з боку медичних і фармацевтичних працівників (п. «г» ст. 78 Основ, п. 2 ч. 1 Клятви);

8) допуск інших медичних працівників (ч. 1 ст. 287 ЦК, п. «к» ст. 6 Основ);

9) допуск членів сім'ї, опікуна, піклувальника (ч. 1 ст. 287 ЦК, п. «к» ст. 6 Основ);

10) допуск нотаріуса та адвоката (ч. 1 ст. 287 ЦК, п. «к» ст. 6 Основ);

11) допуск до нього священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду (ч. 2 ст. 287 ЦК, п. «к» ст. 6 Основ);

12) повну інформованість і добровільну згоду на медико-біологічний експеримент (ч. 3 ст. 28 КУ, п. 3 ст. 281 ЦК, ст. 45 Основ);

13) донорство крові та її компонентів (ст. 290 ЦК, ст. 46 Основ);

14) трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів як на спеціальний метод лікування (ст. 47 Основ);

15) штучне запліднення та імплантацію ембріона (п. 7 ст. 281 ЦК, ст. 48 Основ);

16) застосування методів стерилізації (п. 5 ст. 281 ЦК, ст. 49 Основ);

17) добровільне штучне переривання вагітності (п. 6 ст. 281 ЦК, ст. 50 Основ);

18) зміну (корекцію) статевої належності (ст. 51 Основ);

19) незалежну медичну експертизу (п. «й» ст. 6, розділ 9 Основ);

20) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди (п. «і» ст. 6 Основ);

Шкода – це матеріальні збитки, які виражаються у зменшенні майна потерпілого пацієнта і (або) зменшенні його нематеріального блага (життя, здоров'я).

Різновиди шкоди:

- майнова – це матеріальні втрати, недотримані доходи, витрати на харчування, лікування, догляд;

- моральна – це фізичні та моральні переживання пацієнта.

Згідно Цивільного кодексу України моральна шкода полягає у:

- ✓ фізичному болю і стражданнях, що фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- ✓ душевних стражданнях, що фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- ✓ душевних стражданнях, що фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- ✓ приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної чи юридичної особи.

21) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я (п. «и» ст. 6 Основ);

22) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я (ст.ст. 40, 55, 56 КУ, п. «і» ст. 6 Основ).

Обов'язки пацієнта:

- ❖ дотримуватися норм законодавства про охорону здоров'я та правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я;
- ❖ інформувати про все, що необхідно для діагностики, проведення втручання, підготовки і проведення медичних заходів, а саме про наявні або минулі захворювання, вживання ліків або рослинних препаратів, фактори ризику для здоров'я;
- ❖ інформувати про все те, що може поставити під загрозу життя чи фізичну безпеку інших осіб, а саме про інфекційні та професійні захворювання тощо;
- ❖ оплачувати послуги чи відповідну допомогу;
- ❖ поважати права інших пацієнтів;
- ❖ інформувати про зроблені письмові заяви стосовно останньої волі;
- ❖ надавати достовірну особисту інформацію.